

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 12 lipca 2019 r. w sprawie o sygn. akt I C 2/17 Sąd Rejonowy w Łęczycy w sprawie z powództwa F. B. przeciwko M. M. (1) o zachówek: zasądził od M. M. (1) na rzecz F. B. kwotę 19.750 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 30 grudnia 2016r. do dnia zapłaty (pkt.1), w pozostałym zakresie oddalił powództwo (pkt. 2), zasądził od M. M. (1) na rzecz F. B. kwotę 5.781,69zł tytułem zwrotu kosztów procesu (pkt. 3), nakazał zwrócić F. B. ze Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Łęczycy kwotę 1.972,18zł tytułem zwrotu nadpłaconej zaliczki na opinię biegłego, zaksięgowanej pod pozycją 500028943957 (pkt. 4).

Apelację od powyższego wyroku wniosła pozwana, zaskarżając go w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zarzuciła naruszenie następujących przepisów prawa materialnego :

1. art. 991 § 1 k.c. – przez wyrażenie błędnego poglądu, że przepisy dotyczące zachowku mają zastosowanie w niniejszej sprawie, w której spadkodawca nie pozostawił testamentu, co wynika z treści postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 12 listopada 2015 r. sygn. akt I Ns 733/15, zgodnie z którym spadek po J. B. na podstawie dziedziczenia ustawowego nabyli synowie F. B. i L. B. (ojciec pozwanej) po 1/2 części spadku, podczas gdy funkcją zachowku jest zapewnienie członkom najbliższej rodziny, wymienionym w treści art. 991 § 1 k.c., tj. zstępny, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, a więc a contrario nie są powołani do spadku, niezależnie od woli spadkodawcy, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określonymu w powołanym przepisie ułamkowi wartości ich udziału w spadku, który by im przypadał przy dziedziczeniu ustawowym;

2. art. 995 § 1 k.c. – przez wyrażenie błędnego poglądu, że wartość służebności osobistej mieszkania, polegającej na bezpłatnym, dożywotnim korzystaniu przez J. B. jako darczyńcę z całego mieszkania i piwnicy, ustanowionej przez obdarowaną M. B., obecnie M., w Akcie Notarialnym darowizny mieszkania sporządzonym za Rep. A nr 7505/2007 w dniu 27 grudnia 2007 r. w Kancelarii Notarialnej Notariusza A. P. w Ł., nie podlega odliczeniu od wartości tego mieszkania jako stanowiącego przedmiot darowizny na potrzeby ustalenia wartości przedmiotu darowizny z chwili jej dokonania według cen z chwili ustalania zachowku;

3. art. 5 k.c. – przez wyrażenie błędnego poglądu, że zastosowanie tej normy do instytucji zachowku może mieć miejsce tylko w sytuacjach skrajnie rażącego zachowania uprawnionego względem spadkodawcy lub tak drastycznej sytuacji zobowiązanego, iż wykonanie uprawnienia do zachowku naraziłoby go na skrajny niedostatek, podczas gdy zastosowanie tej instytucji polegające nie tylko na pozbawieniu prawa do zachowku, powinno mieć zastosowanie przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności konkretnego przypadku zachodzących zarówno po stronie uprawnionego, jak i zobowiązanego, a zwłaszcza że nie mogą być pominięte zachowania uprawnionego, które wskazują na to, jak ten wywiązywał się ze swoich obowiązków wobec najbliższych, ze szczególnym uwzględnieniem spadkodawcy, zwłaszcza że powód poza sporadycznymi odwiedzinami mimo ciężkich chorób spadkodawcy, częstotliwości jego pobytu w szpitalach i konieczności zapewnienia mu długotrwałej opieki i pieczy osobistej, w żadnym stopniu nie angażował się w bezpośrednią opiekę nad chorym.

W konkluzji apelująca wniosła o:

1. w przypadku uwzględnienia zarzutu naruszenia art. 991 § 1 k.c. o zmianę zaskarżonego wyroku przez oddalenie powództwa, ewentualnie w przypadku nieuwzględnienia powyższego zarzutu, a uwzględnienia zasadności pozostałych przez obniżenie wysokości zasądzonych zachowku przy uwzględnieniu obniżenia wartości darowizny ze względu na ustanowienie służebności mieszkania oraz nadto ze względu na naruszenie zasad współżycia społecznego, z równoczesnym rozłożeniem należności na raty adekwatne do możliwości majątkowych pozwanej;

2. w zakresie kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego, o zmianę zaskarżonego wyroku za I instancję oraz o orzeczenie o kosztach procesu, w tym kosztach zastępstwa procesowego za II instancję, stosownie do wyników postępowania odwoławczego;

3. o zwolnienie pozwanej od kosztów wobec tego, że nie jest ona w stanie ich ponieść ze względu na obecną sytuację majątkową i osobistą bez uszczerbku utrzymania dla siebie i swojej rodziny.

W odpowiedzi na apelację powód wniósł o oddalenie apelacji w całości i zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda kosztów zastępstwa procesowego za postępowanie odwoławcze przed Sądem II instancji według norm przepisanych.

Sąd Okręgowy zauważył, co następuje:

Apelacja jako bezzasadna podlegała oddaleniu.

Wbrew zapatrywaniu strony apelującej, zaskarżone orzeczenie należało uznać za prawidłowe, stanowiące wynik właściwej oceny zebranego materiału dowodowego. Sąd Okręgowy podzielił poczynione przez Sąd I instancji ustalenia faktyczne i w konsekwencji przyjął je za własne, uznając tym samym za zbędne powielanie ich w całości w treści niniejszego uzasadnienia. W ocenie Sądu Odwoławczego Sąd Rejonowy w sposób właściwy zastosował również odpowiednie przepisy prawa materialnego do stanu faktycznego rozpoznawanej sprawy.

Przede wszystkim nie zasługuje na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 991 § 1 k.c.. Wbrew stanowisku apelującej nie ma znaczenia, że powód został powołany do dziedziczenia na podstawie przepisów ustawy, a nie w drodze dziedziczenia testamentowego.

Sąd Okręgowy uznał za trafne odwołanie się przez Sąd Rejonowy do poglądu wyrażonego przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 stycznia 2008r., III CSK 255/07, OSNC 2009/3/47, w którym podniesiono, że jeżeli spadkodawca dokonał darowizny wyczerpującej cały spadek, uprawniony do zachowku może dochodzić od obdarowanego roszczenia o zachówek w granicach określonych w art. 1000 k.c..

Bezspornymi okolicznościami w rozpoznawanej sprawie było to, że J. B. dokonując darowizny, na rzecz pozwanej M. M. (1), lokalu mieszkalnego nr (...), położonego w Ł. przy ul. (...) wraz z udziałem w prawie użytkowania wieczystego działki gruntu, na której posadowiony jest budynek wielolokalowy, wyczerpał cały majątek, który wchodził w skład masy spadkowej oraz, że poza darowizną w wysokości 2.000 zł, powód nie otrzymał należnego mu zachowku, gdyż w skład masy spadkowej nie wchodziły żadne składniki majątkowe. Za prawidłową należało zatem uznać konstatację Sądu I instancji, że roszczenie powoda jest uzasadnione, co do zasady.

Należy też stwierdzić, iż powód jest uprawnionym do zachowku na podstawie powołanego przepisu skoro nie został wydziedziczony przez spadkodawcę J. B. w testamencie i nie występują przesłanki do wydziedziczenia (art. 1008 - art. 1010 k.c.), nie odrzucił spadku, nie został również uznany za niegodnego dziedziczenia ani nie zrzekł się dziedziczenia w drodze umowy ze spadkodawcą.

Należy wskazać, że zadaniem Sądu jest dążenie do ustalenia rzeczywistej woli spadkodawcy i należy czynić to z uwzględnieniem wszelkich okoliczności, które mogą być w tym pomocne (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1999 r., I CKN 1002/97, i z dnia 5 września 2008 r., I CSK 51/08, oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1997 r., II CKN 542/97, OSNC 1998, nr 7-8, poz. 118, z dnia 16 listopada 1999 r., II CKN 537/98, z dnia 13 lutego 2001 r., II CKN 378/00, z dnia 13 czerwca 2001 r., II CKN 543/00, OSNC 2002, nr 1, poz. 14, z dnia 21 listopada 2002 r., III CKN 1338/00, z dnia 6 maja 2005 r., II CK 676/04, z dnia 29 kwietnia 2009 r., II CSK 637/08, i z dnia 14 maja 2015 r., I CSK 489/14). W realiach niniejszej sprawy Sąd I instancji słusznie uznał, że powód jest uprawnionym do zachowku oraz, że zachowanie spadkodawcy nie wskazywało na zamiar jego wydziedziczenia. Należy podkreślić, że zachowanie J. B. świadczyło o tym, że głównym celem darowizny była pomoc wnuczce oraz chęć wynagrodzenia jej i jej rodzinie starań w opiece nad dziadkiem. Brak było przy tym podstaw do uznania, iż wolą spadkodawcy było również wydziedziczenie swojego syna. J. B. bowiem nie wydziedziczył F. B. w testamencie,

nie zawarł również z nim umowy o zrzeczenie się dziedziczenia. Ponadto poczynione w niniejszej sprawie ustalenia wskazują, że przyczyny wydziedziczenia z art. 1008 k.c. w rzeczywistości nie zachodziły. W świetle poczynionych przez Sąd I instancji ustaleń faktycznych nie zaistniały przesłanki skutkujące uznaniem, by powód uporczywie nie dopełniał obowiązków rodzinnych wobec swojego ojca. Ustalone okoliczności wskazują, że choć kontakty powoda z ojcem nie były tak intensywne jak z pozwaną i jej rodziną, to jednak powód utrzymywał poprawne relacje z ojcem i utrzymywał z nim kontakty.

Przechodząc z kolei do podniesionych zarzutów naruszenia art. 995 k.c. oraz art. 5 k.c., Sąd Okręgowy uznał, że również okazały się one nieuzasadnione. Podniesiony zarzut naruszenia art. 995 k.c. poprzez niepomniejszenie wartości prawa darowanego pozwanej o równowartość prawa rzeczowego - tj. służebności mieszkania – ustanowionego na rzecz spadkodawcy w umowie darowizny mieszkania przez M. B., obecnie M., na rzecz J. B. nie zasługuje na uwzględnienie. W ocenie Sądu Odwoławczego nie ulega wątpliwości, że wartość tej służebności nie ma wpływu na wysokość zachowku należnego powodowi.

Bez wątplenia pozwana została wzbogacona przez spadkodawcę darowizną, której wartość według stanu z dnia jej dokonania, a według cen obecnych (art. 994 § 1 k.c. w zw. z art. 995 k.c.) wynosiła 85.000 zł. Przede wszystkim należy jednak podkreślić, że przy ustalaniu wartości przedmiotowej nieruchomości lokalowej na kwotę 85.000zł decydujące znaczenie miał fakt, iż w dacie dokonywania darowizny, nieruchomość nie była obciążona służebnością mieszkania. Ponadto w dniu 29 grudnia 2014 r. J. B. zrzekł się ustanowionej w umowie darowizny służebności mieszkania i wyraził zgodę na jej wykreślenie z księgi wieczystej prowadzonej dla przedmiotowej nieruchomości lokalowej. W związku z tym zarówno w dacie śmierci J. B., w dacie orzekania o zachowku oraz, jak wskazano powyżej, w dacie dokonywania darowizny, służebność mieszkania nie stanowiła obciążenia przedmiotowej nieruchomości, więc nie miała wpływu na wartość darowanego mieszkania i związaną z tym wysokość zachowku należnego powodowi.

Skarżąca nie ma racji, że Sąd I instancji naruszył art. 995 k.c.. Powyższy przepis wyklądać należy z uwzględnieniem jego celu, jakim jest podzielenie się z uprawnionym do zachowku przez osobę obdarowaną wzbogaceniem rozumianym jako różnica między wartością rzeczy w stanie wolnym od obciążeń, a obciążeniem, a także, że w wypadku darowizny obciążonej jedynie w pewnym zakresie dochodzi do przysporzenia nieodpłatnego i tylko w tej części świadczenie takie może być doliczone do substratu zachowku, co za tym idzie powyższe musi być wzięte pod uwagę przy obliczaniu należnego zachowku. W przedmiotowej sprawie przepis ten nie ma zastosowania, bowiem Sąd I instancji słusznie stwierdził, że pozwana na skutek darowizny otrzymała własnościowe mieszkanie nie obciążone służebnością na moment dokonania darowizny, którego wartość rynkowa nie uległa obniżeniu na skutek jego obciążenia tą służebnością osobistą na rzecz spadkodawcy, a to z uwagi na zrzeczenie się przez spadkodawcę służebności w dniu 29 grudnia 2014 r.. Powyższy zarzut apelującej opiera się jedynie na odmiennych twierdzeniach pozwanej nie popartych żadnym materiałem dowodowym, w związku z czym nie zasługuje na uwzględnienie.

Jednocześnie Sąd Okręgowy nie znalazł podstaw do obniżenia kwoty należnego powodowi zachowku na podstawie art. 5 k.c. Jak słusznie wskazał Sąd Apelacyjny w wyroku z dnia 9 listopada 2018 r. w sprawie o sygn. akt I ACa 1737/17 (Lex nr 2698096) obniżenie wysokości zachowku może mieć miejsce w przypadkach wyjątkowych, albowiem już samo pozbawienie uprawnionego do zachowku korzyści ze spadku w drodze dziedziczenia jest dla niego okolicznością krzywdzącą i dolegliwą, a stanu tego nie powinno jeszcze pogłębiać drastyczne ograniczenie możliwości realizacji roszczeń z tytułu zachowku. Co prawda powód nie zajmował się ojcem na co dzień, a cały ciężar związany z opieką nad spadkodawcą, który pod koniec życia praktycznie rzecz biorąc wymagał całodobowej opieki, z uwagi na swój stan zdrowia, przejął jego brat oraz pozwana. Jednakże powód odwiedzał ojca, zajmował się w niewielkim stopniu, przynosił jedzenie. Oznacza to, że nie zerwał całkowicie więzi z ojcem. Dlatego też Sąd Okręgowy nie dopatrzył się istnienia nadzwyczajnych okoliczności, które mogłyby warunkować obniżenie kwoty ostatecznie przyznanego powodowi zachowku w wysokości 19.750 zł na podstawie art. 5 k.c.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Okręgowy na podstawie art. 385 k.p.c. oddalił apelację pozwanej jako bezzasadną. O kosztach postępowania apelacyjnego Sąd Okręgowy rozstrzygnął w oparciu o § 2 pkt 5 w zw. z § 10 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności adwokackie z dnia 22 października 2015

r. i zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 1.800 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym (Dz.U.2015.0.1800)..2015.0.1800